

Синчук В. В.

магістрантка спеціальності 053 «Психологія» кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

Шевцова О. М.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Я-КОНЦЕПЦІЯ ЯК ЧИННИК ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Анотація. У роботі представлено психологічні особливості розвитку самосвідомості та самоствалення особистості, вибору стратегії поведінки у конфлікті (суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво) в юнацькому віці. Охарактеризовано вплив особливостей Я-концепції на вибір стратегій поведінки у конфлікті осіб юнацького віку.

Synchuk Veronika, Shevtsova Olena SELF-CONCEPT AS A FACTOR OF CHOOSING BEHAVIOR STRATEGY IN CONFLICT IN ADOLESCENCE

Abstract. The psychological features of personality development, self-consciousness and self-esteem, choice a behavioral strategy in conflict (competition, avoidance, accommodation, compromise, collaboration) in adolescence are presented. The influence of Self-concept features on the choice of behavior strategy in conflict of adolescents is characterized.

Сучасна соціальна ситуація розвитку особистості в юнацькому віці пов'язана зі зростанням соціально-психологічної, внутрішньоособистісної, педагогічної нестабільності, що призводить до зниження стійкості міжособистісної взаємодії, підвищенню конфліктності. При цьому, вибір найбільше конструктивної стратегії поведінки у конфліктній ситуації здатен мінімізувати негативні наслідки як для збереження стосунків, так і для розвитку особистості. Важливою складовою цієї системи міжособистісних відносин виступає уявлення людини про саму себе, про свої риси та якості, здібності, мотиви, що складає основу Я-концепції особистості. Уявлення про себе, на основі

яких особистість встановлює контакт з іншими людьми та, взагалі, оточуючим світом, є породженням самосвідомості та сприяє внутрішній узгодженості, формуванню очікувань та установок, що є особливо важливим для юнацького віку.

Проблемою розвитку особистості юнаків, їх самосвідомості, самоствалення та саморозуміння у різні часи займалися А. Дмитрієв, В. Лісовський, А. Еромасова, Т. Вільхова, Л. Меньшикова. Вивченню психології поведінки особистості у конфлікті, зокрема на етапі юнацтва, присвячені праці представників різних наукових підходів та ряду вітчизняних дослідників, серед яких Г. Ложкін, А. Гірник, Л. Долинська, І. Кошова, Н. Макарчук, Л. Матяш-Заяц та інші.

Перш за все, психологічно-вікові особливості юнацтва характеризуються емоційною незрілістю, виникає складність у перехідному періоді до дорослого життя та переживаннях щодо цього (Кашук, 2012). Ці переживання включають: невизначеність мотивації вибору професії, відсутність належної психологічної підготовки до самостійного життя, необхідність приймати рішення, невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки. Так, негативні переживання в першу чергу викликають появу внутрішньо-особистісних конфліктів, які можуть зіграти руйнівну роль у стабілізації розвитку юнаків. Таким чином, важливим є використання конструктивних способів вирішення конфлікту та набуття навичок саморегуляції та саморозвитку.

При дисгармонізації Я-концепції осіб юнацького віку властивими є низький рівень прийняття себе, невміння розмежувати позитивні та негативні якості своєї поведінки та особливостей особистості в цілому, в наслідку чого відбувається неприйняття себе, відчуженість по відношенню до своєї особистості, ригідність Я-образу та небажання змінювати себе, підвищене критичне ставлення до своїх досягнень, розбіжність образів Я-ідеального та Я-реального, тенденція до пошуку причини невдач у власній особистості, залежність від зовнішніх оцінок та обставин (Палачева, Жилиєв, 2010). Всі ці негативні аспекти Я-концепції призводять до внутрішньої конфліктності, незадоволеності собою та своїми

можливостями, своїм соціальним становищем, втрати інтересу до своєї особистості, до пасивності та обмеження своїх соціальних контактів, що в свою чергу, має негативний вплив як на особистісний аспект життєдіяльності людини, так і на професійну його складову (Семиченко, 2009; Шевцова, 2015).

Конфлікти є невід'ємною частиною життя та визначаються як зіткнення протилежно направлених, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремої особистості, у міжособистісних взаємодіях чи стосунках особистості і груп людей, що пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями. Кожен конфлікт є унікальним, але всіх їх об'єднують схожі функції, динаміка та можливі шляхи вирішення, які певною мірою залежать від стратегій поведінки у конфлікті, серед яких суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво, які можуть включати в себе певні тактики: захоплення і утримання об'єкта конфлікту; фізичного насильства; психологічного тиску; демонстративних дій; санкціонування; коаліцій; фіксації своєї позиції; дружелюбності; тактику домовленості.

Вибір певної стратегії поведінки у конфлікті у юнацькому віці залежить від ряду факторів, які обумовлені ситуативністю, емоційним станом, саморегуляцією (Лисенко-Гелемб'юк, 2011), досвідом перебування у схожих конфліктних ситуаціях та особистісними характеристиками, особливу роль серед яких відіграє розвиток та особливості Я-концепції особистості.

Так, особи юнацького віку, які розраховують лише на власні сили, мають високий рівень впевненості у собі та характеризують себе як сильну, незалежну особистість, схильні до вибору у конфлікті стратегії суперництва. А ті юнаки, хто схильні до внутрішніх конфліктів, тривожно-депресивних станів, що супроводжуються переживанням почуття провини, самозвинувачення, критично ставляться до своїх недоліків, – схильні уникати конфліктів. Стратегію пристосування здебільшого обирають юнаки, які схильні до внутрішніх конфліктів, приниження значущості своєї особистості, низького рівня прийняття свого «Я» загалом, пасивності, інтровертованості, скутості, тривожності, їх поведінка та прийняття рішень залежать від зовнішніх оцінок та обставин.

Стратегія компромісу притаманна особам юнацького віку, для яких характерне відчуття цінності власної особистості для себе та оточуючих, дружнє ставлення до себе, безумовне прийняття себе зі всіма перевагами та недоліками, які вміють презентувати себе, свою точку зору та приймають активні дії щодо відстоювання своїх інтересів. Вибір стратегії співробітництва здійснюється особами юнацького віку, які позитивно ставляться до себе, на високому рівні усвідомлюють себе як особистість, їх судження непідвласні мінливим обставинам, вони здатні гідно презентувати себе. Так, юнаки, які мають високий рівень прийняття себе та усвідомлення своєї індивідуальності, відсутність внутрішніх конфліктів, високий рівень самопрезентації та самоповаги, схильні до володіння навичками раціональної поведінки у конфлікті, керування своїм емоційним станом та прийняття конструктивних рішень від час конфліктних ситуацій.

Отже, високий рівень розвитку Я-концепції юнаків сприяє позитивному самоусвідомленню, саморозумінню та самоприйняттю, оптимальній адаптованості до мінливих умов соціального середовища, ознакою якого є конфлікт, що супроводжує всі сфери життєдіяльності людини й є безпосередньою рушійною силою її розвитку. Позитивна Я-концепція особистості в юнацькому віці слугує гармонійному розвитку самоідентичності, що, у свою чергу, обумовлює вміння створювати та зберігати міжособистісні стосунки, конструктивно виходити з конфліктних ситуацій тощо.

Література

Кащук Я.Н. Переживание смысложизненного кризиса в юношеском возрасте. *Инновационные проекты и программы в образовании*. Москва, 2012. №5. С. 36.

Лисенко-Гелемб'юк К.М. Саморегуляція як чинник розв'язування міжособистісних конфліктів студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2011. 20 с.

Палачева Т.И., Жилиев А.Г. Формирование «Я – концепции» в детском, подростковом и юношеском возрастах. *Молодой ученый*. Казань, 2010. №1-2. С. 208-215.

Петрова Е.Г. Особенности выбора стратегии поведения в конфликте в студенческой среде. *Вестник Таганрогского института имени А. П. Чехова*. Таганрог, 2015. № 2. С. 283-288.

Семиченко В.А. «Я» в структурі професійно надійної особистості. *Наука і освіта*. Одеса, 2009. № 3. С. 30-33.

Шевцова О. М. Психологічна характеристика рівнів розвитку професійної Я-концепції фахівця. *Матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу педагогів та психологів «Besmart!», 17-18 лютого 2015, м. Женева (Швейцарія)* Т. 2. С. 197-202.

Aruna Bharathi T., Dr.P. Sreedevi A Study on the Self-Concept of Adolescents. *International Journal of Science and Research*. 2016. Vol. 5. P. 512-516.

Hisli Sahin N., Basim HN., Cetin F. Locus of control and self-concept in interpersonal conflict resolution approaches. *Turkish journal of psychiatry*. 2009. Vol. 20.